

ГОТСЬКИЙ СУПЕРСТРАТ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

*Патєха Юлія Ігорівна,**магістр**Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

У статті розглядається вплив мови вестготів на іспанську мову. Також наводяться приклади прямих та опосередкованих запозичень, їх адаптації та функціонування в різних підсистемах мовної системи (фонетична, морфологічна, лексична).

Ключові слова: прями та опосередковані запозичення, топоніми, антропоніми.

Проблема визначення наслідків мовних контактів в історії розвитку різних європейських мов є надзвичайно **актуальною**. Дослідження цього питання має бути комплексним, тобто враховувати не лише лексичні запозичення, але й взаємодію на рівні фонетики і граматики. Слід зазначити, що велика кількість іспанських дослідників приділяла увагу цьому питанню. Серед них слід виділити Рамона Кано Агілара, праці якого присвячені питанням історії мови [Cano Aguilar 1997]. Комплексним дослідженням є книга ще одного іспанського науковця – Рафаеля Лапеси, який також приділяє увагу впливу інших мов на формування сучасної іспанської [Lapesa 1995]. На пострадянському просторі добре відома праця Е. Бурсьє "Основи романського мовознавства" (перше видання російською мовою 1952 р.), в якій простежуються, зокрема, запозичення і з готської мови [Бурсьє 2008]. Українські науковці також займалися дослідженням готських запозичень у різних мовах. Насамперед слід згадати працю Івана Огієнка, присвячену іноземним елементам в українській та російській мовах [Огиенко 1915]. С. В. Семчинський, розглядаючи слов'янські елементи в румунській мові, не оминає також питання про готські лексичні запозичення [Семчинский 1992].

Актуальність теми даного дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення культурного фактора в мові. Важливим є аналіз процесів готських лексичних запозичень та їх семантичної та морфологічної адаптації в іспанській мові. Врахування історичної ретроспективи дає можливість докладніше дослідити процеси та причини запозичень та їхній вплив на формування сучасної іспанської мови.

Мета полягає в розкритті шляху проникнення слів мов германських племен, зокрема мови вестготів, в іспанську, визначенні особливостей семантичної та морфологічної адаптації запозиченої лексики.

Предмет: лексичні запозичення готського походження в сучасній іспанській мові.

Об'єкт: лексика мови вестготів та іспанська мова.

Наукова новизна дослідження полягає у встановленні причин процесу запозичення лексики мови вестготів в сучасну іспанську мову з урахуванням історичних факторів.

Пояснити лексичні запозичення із готської мови в сучасній іспанській мові неможливо без короткого екскурсу в історію. Ці відомості подаємо за даними колек-

тивної праці сучасних московських дослідників [Введение в германскую филологию 2003]. У II–I ст. н. е. готи переселилися зі Скандинавії до гирла річки Вісли та в Сілезію. У III ст. вони просунулися на південь і поширилися від Дунаю до Дніпра. З середини II ст. готи почали здійснювати спустошливі набіги на Римську імперію. На деякий час ці успішні військові операції були призупинені імператором Клавдієм II, а готи осіли в північному Причорномор'ї, де і розділилися на остготів (степових готів) та вестготів (лісових готів).

У IV ст. сутички з римлянами поновилися з новою силою. Однак, рятуючись від тюрко-монгольських завойовників-гунів, вестготи звернулися до візантійського імператора Валента з проханням дозволити їм поселитися на території Римської імперії. Однак умови життя готів виявилися такими складними, що вони повстали проти римлян за підтримки римських рабів та колонів. У битві при Адріанополі у 378 р. загинули імператор Валент та 40 тис. римських солдатів.

Вестготи є частиною германських племен, які вторглися на Піренейський півострів на початку V століття, коли Римська імперія була у стані занепаду. В Іспанію перші германські народи прийшли близько 409 року. Серед них були вандалі, свеви і алани, які розселилися на завойованому півострові. Незабаром після цього прийшли вестготи. Вони знищили аланів, а свевів загнали в глухий кут на північному заході півострова, змусивши також і вандалів тікати до Північної Африки. На Піренейському півострові готи заснували своє королівство, яке проіснувало до 711 р. Мовний спадок, залишений вестготами, пояснюється історичними даними [Lapesa 1995]; [Cano Aguilar 1997]; [Kremer 2004]. Спершу вестготське населення трималося осторонь від римського. Так, наприклад, змішані шлюби були заборонені через різні віросповідання (вестготи сповідували аріанство, в той час як римляни – християнство західного зразка). Тим не менш, ситуація змінюється з переходом у католицизм Рекаредо (король вестготів з 586 до 601 року), що згодом допомогло зруйнувати релігійний бар'єр та дозволило вестготам вступати у шлюб з представниками місцевого населення. Слід також зазначити, що населення вестготів щільно заселило півострів, що сприяло його відносинам з місцевим населенням. Інтеграція двох народів стала вирішальним пунктом соціальних відмінностей: дворяни і вищі класи осіли у містах (Барселона, Толедо, Севілья, Меріда, Кордова), в той час як решта населення проживала в сільських районах. Взаємодія між двома племенами була такою, що обидва народи нарекли єдиним терміном *hispanus*. Також вестготи мали істотний вплив на право та деякі звичаї місцевого населення [Kremer 2004, 137]. Ідея, висловлена Д. Кремером, заслуговує на пильну увагу та подальший розвиток. Адже саме на час існування готського королівства на Піренейському півострові припадає період формування іспанського різновиду романської мови: V – X ст. Цей період Б. Н. Нарумов називає недокументованим періодом [Нарумов 2001, 417]. Вірогідно, що саме мовні факти, збережені з тих часів, допоможуть зрозуміти, які саме суспільно-правові зрушення в римській провінції на Піренях спричинив готський етнічний елемент.

Готи, розселившись на величезній території, внаслідок цього втратили свою мову, однак залишили свій вагомий внесок не лише в загальноєвропейській історії та

культури, а також і в мовах народів, із якими спілкувалися. Таким чином, готський вплив помітний у багатьох слов'янських та романських мовах. За даними С. В. Семчинського, у 1990 р. у румунській пресі готам приписувалося понад 1.000 слів румунської мови [Семчинский 1992, 34]. Що стосується впливу на мову, то у випадку іспанської, зокрема, найбільш помітний вплив зводиться до лексики, і навіть у цій області більшість запозичень є непрямыми (за посередництвом латинської мови). Хоча слід зазначити, що кожна з мовних систем зазнала змін.

1. Лексика вестготського походження в сучасній іспанській мові.

Як вже було зазначено, найсильнішого впливу мови вестготів іспанська мова зазнала в лексиці [Kremer 2004, 142]. Більша частина слів германського походження увійшла в іспанську мову опосередковано через латину. Такі запозичення завдяки торгівельним відносинам спочатку поповнили латинську мову, а згодом іспанську: *sarōne*>*xabón*>*jabón* (мило); *thahsu*>*taxō* >*tejón* (бавовна); *burgs*>*burgus*>*burgo* (поселення) [Lapesa 1995, 112–115], [Cano Aguilar 1997, 41], [Quilis 2003, 65], [Kremer 2004, 139], [García Aranda 2005, 17]. Це можна пояснити тим, що германцям були відомі різноманітні ремесла (ткацтво, виробництво мила та фарбників для тканин, обробка металів). Отже, вони могли запропонувати своїм сусідам поживавлену торгівлю, яка велася не лише в мирний, але й у воєнний час [Введение в германскую филологию 2003, 12]. Тут дуже цікаво простежити за розвитком семантики запозичених слів. Як зазначав Пліній, римляни запозичили у кельтів (галів) мило і його назву (*sārō*; асс. – *saronem*). Тому не випадково, що відомий латинсько-російський словник І. Х. Дворецького джерелом запозичення подає кельтську мову [Дворецкий 2003, 685]. Однак у германістиці більш поширеною є гіпотеза, згідно якої римляни запозичили мило не в кельтів, а в германців [Левицкий 2010, том 1, 437], у яких цим словом називалася фарба для волосся на основі попелу. І. О. Єршова вважає, що найдавніші кельтські запозичення проникли до германських діалектів тоді, коли кельти та германці були близькими сусідами у центральній Європі і їх іноді вважали за одну племінну групу [Ершова 2002, 18]. Що стосується лексеми зі значенням 'бавовна', можна припустити, що спільноєвропейський корінь, який містився і в латинській мові (*texo* – ткати) [Дворецкий 2003, 769], і в готській мові (**teuh*-/*tauh* – зв'язувати, тягнути) [Левицкий 2010, том 1, 543], набув нового значення 'тканина з бавовни' спочатку в латинській мові під впливом готської, а потім у такому значенні перейшов до сучасної іспанської мови.

Привертає увагу велика група лексики, яку умовно можна назвати суспільно-правовою термінологією: *werra*>*guerra* (війна); *wardja*>*guardia* (армія); *warnjan*>*guarnir* (ставити гарнізон, розташовуватися на позиціях), *ban*>*bannum*>*bando* (наказ, декрет); *fēhu*>*fevum*, *feudo*>*feudo* (феодальний договір, феодальний податок); *hariwald*>*heraldo* (глашатай, вісник); *andbahti*>*embajada* (посольство); *triggwa*>*tregua* (мир, перемир'я), *laistjano* чи *laistōn*>*lastar* (здавати шкоду); *saio*>*sayón* (кат, альгвазил), *haribairgo*>*albergue* (привал); *espaura* чи *esporo*>*espuela*, *espolón* (шпори); *helm*>*yelmo* (шолом); *sakan*>*sacar* (виймати зброю з ніхов); *sagjis*>*sagio*, *sraiha*>*espía* (таємний агент, шпигун). З військовою тематикою пов'язані також іспанські дієслова *espiar* (від готськ. *spēhōn* – шпигувати), *esquivar* (від готськ. *skuihan* – уникати), ст.-ісп. *guarir* (*warjan* – захищати) [Бурсьє 2008, 163].

Поява такої кількості термінів суспільно-правового характеру, пов'язаних з військовою та військовою організацією, пояснюється тим, що війна у готів мала інший характер, ніж у римлян. Війна для германців була насамперед ремеслом та засобом для існування. Л. Н. Соловйова вказує на те, що розпад родового устрою в готів супроводжувався виділенням спадкової родової аристократії, яка формувалася з племінних вождів, воєначальників та їхніх дружинників. Цей розпад збігся в часі із падінням Римської імперії. При завоюванні римських володінь готам потрібно було замість римських органів управління створити свої, і найближчим представником народу-завойовника був воєначальник [Введение в германскую филологию 2003, 17]. Л. Н. Соловйова зазначає, що Тацит неодноразово пов'язує військову звичаю та знатне походження давньогерманських дружинників [Введение в германскую филологию 2003, 11].

Тут можна пригадати ідею З. В. Рожченко про те, що в давні часи предметом лексичних запозичень часто стають суспільно-правові терміни, які з'являються у народів, що перейшли до вищого щабля суспільної організації [Рожченко 2007]. Подібні запозичення з готської мови можна спостерігати також і в українській мові: *варта* (із готськ. *wardja*) [Левицкий 2010, том 2, 95], *шолом* (із готськ. *helm*) [Левицкий 2010, том 1, 255].

Особливу групу становить лексика, яка має емоційне забарвлення: *orgôli*>*orgullo* (*гордий*); *skernjan*>*escarnir* (*насміхатися, знущатися*); *marrjan*>*marrire*>*exmarrire*>*desmarrido* (*español antiguo "triste"*) (*сумний, невдоволений*). Пояснення таким запозиченням можна знайти у С. В. Семчинського, який розглядає аналогічні випадки появи слов'янських лексичних елементів у румунській мові: "Слід вважати, що саме двомовні слов'яни включали слов'янське слово у своє румуномовне висловлювання, і румуни сприймали його як більш експресивний термін" [Семчинский 1992, 32].

Також слід згадати деякі прикметники: *riks*>*rico* (*багатий*); *frisk*>*fresco* (*свіжий*); *blank*>*blanco* (*білий*), *gris*>*gris* (*сірий*).

Кількість прямих запозичень із мови вестготів не дуже істотна. Їх можна класифікувати таким чином [Gamillscheg 1967, 87-89], [Lapesa 1995, 120-121], [Cano Aguilar 1997, 41], [Quilis 2003, 65-66], [Kremer 2004, 139], [García Aranda 2005, 17]:

1. Терміни, пов'язані з сільськогосподарською сферою та домашніми обов'язками: *brūt*>*brote*, *brotar* (*покриватися зеленню, квітами, розпускати паростки*); *parra*>*parra* (*виноградна лоза, глиняний глечик для меду*); *kast*>*casta* (*рід, покоління*); *skilla*>*esquila* (*місце і час для стрижки овець*); *sahrja*>*sera*, *serón* (*парна корзина, яка кріпиться на спині у коня*); *tappa*>*tapa* (*рогова оболонка конута*); *spitus*>*espeto* (*кочерга*); *haspa*>*aspa* (*мотовило*); *rukka*>*ruesa* (*прядка*); *alms*> *álamo* (*тополя*).

2. Слова – назви тварин: *gans*>*ganso* (*гусак*); *gabila*>*gavilán* (*яструб-перепелятник*).

3. Терміни, які мають емоційне забарвлення: *ufjo*>*ufano* (*самозакоханний*); *ganô*>*gana* (*бажання*); *triscan*>*triscar* (*розважатися*); *grimus*>*grima* (*невдоволеність*).

Присутність германського елемента (за посередництвом готського) в іспанській мові можна віднайти в географічних назвах (топонімах). В будь-якому випадку слід зазначити, що більшість із них є непрямими запозиченнями, тобто мають основу готського походження, яка зазнала романської (латинської) еволюції. Розглядаючи основні тенденції у створенні топонімів, їх можна поділити на дві групи [Cano Aguilar 1997, 51], [Quilis 2003, 83], [Kremer 2004, 155], [García Aranda 2005, 31]: 1) топоніми,

створені за участю власної назви, взятої з латини (як, наприклад, *villaocastrum*) та іменника готської мови в родовому відмінку, наприклад, *castrum Sigerici* > *Castrogeriz*; *villade Agiza* > *Villeza*; 2) топоніми, які мають германське походження, але зазнали романської еволюції: *-reiks* > *-ricus* > *-rigo*, *-ris*, *-riz*: *Aldariz*, *Gandariz*, *Mondariz*; *-mēreis* > *-mirus* > *-miro*, *-milo*; *-miri* > *-mir*, *-mil*: *Aldemir*, *Framilo*, *Toumil*; *-Wulfs* > *-ulfus*: *Adaufa*, *Adaufe*, *Cachoufe*; *-munda* > *-mundus*; *-mundi* > *-monde*, *-munde*: *Adamonte*, *Aldemunde*, *Vaamonde*; *-harjis* > *-arius* (збігається з латинським суфіксом): *Tosar*, *Tosal*, *Condal*; *-gild* > *-gildus*; *-gild* > *-gilde*, *-gil*: *Fuentearmegil*, *Arbejil*, *Frogil*; *marhs* > *-mar*: *Gondomar*, *Guimar*.

Ще одним прикладом того, де можна побачити вплив мови вестготів на іспанську мову, – це власні імена людей, або антропоніми. Серед імен людей, які мають германське походження, можна виокремити такі: *Alfonso*, *Alonso*, *Álvaro*, *Fernando*, *Hernando*, *Gonzalo*, *Rodrigo*, *Elvira* [Lapesa 1995, 130], [Kremer 2004, 142].

На думку деяких учених, існують дві схеми формування германських антропонімів: одноосновні та двоосновні. Двоосновні складаються з двох імен, які вільно сполучені між собою, бо не мають єдиного літературного змісту. Наприклад: *Alfonso* складається з двох лексичних компонентів, кожен з яких має своє значення: *haru* (бій) та *funs* (хоробрий) [Kremer 2004, 142]. Одноосновні імена, в більшості, є спрощеним варіантом двоосновних, до яких у деяких випадках можуть додаватися суфікси. Так, наприклад, *Teude-ricus* може вживатися як одноосновне ім'я, *Téude*, *Teudáne*, і з додаванням суфікса *Téud-ila* [Kremer 2004, 142].

До цих імен готського походження згодом додалися інші, які при цьому зазнали впливу ще одного германського племені – франків. Причиною цього стали два фактори: перший – це завоювання Каталонії франками (в цей період з'явилися такі імена, як *Bernardo*, *Guillermo*, *Bertrando*, *Geriberto*, *Rodlando*); другий – це вплив середньовічних орденів, заснованих при монастирях [Kremer 2004, 143].

2. Морфологічні елементи вестготського походження в сучасній іспанській мові.

Морфологічні ознаки готського походження ми спостерігаємо у суфіксах та їх значеннях. Наприклад, суфікс *-engo* та його оглушений варіант *-enco* походить від давнього готського суфікса *-ingô*s. Цей суфікс мав юридичний характер і означав "приналежність до людини чи сім'ї", в сучасній іспанській мові одержав значення присвійності, наприклад, *realengo* (королівський, державний; йдеться, загалом, про земельні володіння), *abolengo* чи *abadengo* (родовий маєток, спадок); що стосується оглушеного варіанта цього суфікса, то ми зустрічаємо такі приклади: *podenco* або *mostrenco* чи *bienes mostrencos* (рухоме майно, яке переходить у володіння держави) [Quilis 2003, 100].

Деякі вчені вказують на те, що іспанські патронімічні суфікси *-ez*, *-iz* також мають відношення до готської мови. Патроніми – це особові імена предків по батьківській лінії; вони йшли одразу після імені людини для того, щоб назвати усіх відомих пращурів по лінії батька. Згодом ці патроніми перейшли в іспанську мову у вигляді прізвищ. Прикладом можуть слугувати такі сучасні іспанські прізвища: *Rodríguez*, *Ruiz*, *Fernández* [Kremer 2004, 145-147].

Розглянувши лексичні та морфологічні елементи готського походження в іспанській мові, можна зробити висновок про те, що до цього факту логічно застосувати

термін "суперстрат". Е. Бурсьє у праці 1949 року цей термін ще не застосовує, хоча він, за даними В. Пізани, був впроваджений В. фон Вартбургом ще у 1936 році [Пізани 1956, 116]. У даній роботі ми свідомо не торкалися фонетичних елементів готського походження в латинській та сучасній іспанській мовах, що може стати предметом окремого розгляду. Також перспективним є звернення до близькоспоріднених з іспанською каталанською, галісійською мов та мови ладіно з метою пошуку елементів готського походження на різних рівнях мовної системи.

В статье рассматривается влияние языка вестготов на испанский. Также приводятся примеры прямых и косвенных заимствований, их адаптации посредством латинского языка, их функционирования в различных подсистемах языковой системы (лексической, морфологической).

Ключевые слова: прямые и косвенные заимствования, топонимы, антропонимы.

The article examines influence of Visigoths' language on Spanish. Moreover, there are examples of direct and indirect borrowings, their adaptation by means of Latin language, their functioning in different subsystems (lexical and morphological).

Key words: direct and indirect borrowings, toponims, antroponims.

Література:

1. Бурсьє Э. Основы романского языкознания / Эдуард Бурсьє ; под ред., с предисл. и примеч. Д. Е. Михальчи. – Изд. 3-е. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 680 с.
2. Введение в германскую филологию : учеб. для филол. ф-тов / М. Г. Арсеньева, С. П. Балашова, В. П. Берков, Л. Н. Соловьёва. – М. : ГИС, 2003. – 320 с.
3. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – М. : Русский язык-Медиа, 2003. – 846 с.
4. Ершова И. А. Введение в германскую филологию. Выпуск III: Лексика древнегерманских языков : учебное пособие / Ирина Александровна Ершова. – М. : Издательство Московского университета. 2002. – 68 с.
5. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков : в 2 т. / Виктор Васильевич Левицкий. – Винница : Новая Книга, 2010. – 739 с.
6. Нарумов Б. П. Испанский язык / Б. П. Нарумов // Языки мира: Романские языки. – М. : Academia, 2001. – 411 с.
7. Огиенко И. И. Иноземные элементы в русском языке / Иван Иванович Огиенко. – К., 1915. – 136 с.
8. Пизани В. Общее и индоевропейское языкознание / В. Пизани // Общее и индоевропейское языкознание. Обзор литературы. – М. : Издательство иностранной литературы, 1956. – С. 83–199.
9. Рожченко З. В. Українська суспільно-правова лексика давньогерманського походження / Зоя Володимирівна Рожченко // Мовні і концептульні картини світу : зб. наук. пр. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2007. – Вип. 21, Ч. 3. – С. 54–59.
10. Семчинский С. В. Актуальные вопросы изучения славяно-румынских языковых контактов / Станислав Владимирович Семчинский // Polono-Slavica Varsoviensia. – 1992. – С. 27–34.
11. Cano Aguilar, R. El español a través de los tiempos / Rafael Cano Aguilar. – Madrid : Arco Libros, 1997. – 63 p.
12. Gamillscheg, E. Germanismo, en M. Alvar et alii (dirs.): Enciclopedia lingüística hispánica / Ernst Gamillscheg. – Madrid : Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1967. – Vol. II. – P. 79–91.
13. García Aranda, M. A. La romanización de la Península. Los pueblos germánicos en la Península / Maria Angeles Garcia Aranda. – Madrid : Aguilar, 2005. – P. 17–45.
14. Kremer D. "El elemento germánico y su influencia en la historia lingüística peninsular" / D. Kremer // Historia de la lengua española / R. Cano Aguilar (coord.). – Barcelona : Ariel, 2005. – P. 133–148.
15. Lapesa, R. Historia de la lengua española / Rafael Lapesa. – Madrid : Gredos, 1995. – 140 p.
16. Quilis, A. Introducción a la historia de la lengua española / Antonio Quilis. – Madrid : Universidad Nacional de Educación a Distancia, 2003. – 212 p.